

Op de bank ging het mis

In de afgelopen jaren is het belang van aansluiting bij de concrete leefwereld van leerlingen als onontbeerlijke bron voor (de stof van) het leerproces sterk toegenomen. Basisvorming en Tweede Fase bieden hiervoor uitgelezen kansen. Niet alleen vanwege het accent op zelfstandig leren, maar ook en vooral vanwege de mogelijkheden om leerervaringen onderling uit te wisselen. Binnen deze kaders kan creatief of educatief drama een belangrijke functie vervullen.

Veranderen door inleven

Intellectuele prestatie en het beheersen van de leerstof zijn in het onderwijs nog steeds twee machtige pijlers waarop onderwijsleerprocessen worden gebouwd. Geen school, docent of educatieve uitgever die daaromheen wil en de methodeboeken uit klas en tas verbant. Maar de kritische en educatieve waarde van dramatische expressie in vormings- en leerprocessen is al langer bekend. Misschien dat Bertold Brecht er de peetvader van genoemd mag worden. Brecht introduceerde destijds namelijk zijn 'politiek theater' als spelvorm waarin theorie en praktijk hand in hand gaan. Uitgangspunt was steeds de concrete situatie die vervolgens werd uitgespeeld en bevraagd. Door maatschappelijke toestanden al spelend onder kritiek te stellen, groeit bij de deelnemers het inzicht in samenlevingsstructuren en werken zij geleidelijk aan attitudeverandering. Daardoor kunnen zich nieuwe perspectieven openen, standpunten en stellingnames gewijzigd worden. De dynamiek van het spel brengt mensen niet alleen fysiek, maar ook mentaal in beweging.

Eigen inbreng wezenlijk

Creatief drama is meer dan 'uitbeelden' of 'toneelspelen'. Wezenlijk is de eigen en actuele inbreng van de deelnemers. Een creatief of educatief toneelspel biedt leerlingen de mogelijkheid rollen over te nemen van elkaar en een andere manier van reageren te laten zien. Op deze manier kunnen leerlingen aan elkaar laten zien hoe zij in bepaalde situaties zouden handelen. Anderen kunnen daar weer al spelend op reageren. De rest van de klas leeft mee, volgt het spel en reageert door rollen over te nemen. Niet alleen door deze dynamiek, maar ook door de herkenbaarheid van de thematiek groeit de betrokkenheid van leerlingen. Waar het om gaat, is te laten zien hoe je bijvoorbeeld ongewenst gedrag kunt beïnvloeden en veranderen. Deze aanpak geeft mogelijkheden om sociale vaardigheden en gewenst gedrag uit te proberen, te trainen en te bespreken.

Gevoelige thema's bespreekbaar maken

Creatief drama of educatief toneelspel is een uitermate geschikte werkvorm om maatschappelijke of gevoelige thema's onder jongeren bespreekbaar te maken. Een goed voorbeeld hiervan is het door BOA Videoprodukties Amsterdam ontwikkelde lespakket *Op de bank ging het mis*: een educatief toneelspel over seksuele intimidatie voor leerlingen van 13-16 jaar. Een actueel thema, omdat het aantal klachten over seksuele intimidatie en seksueel misbruik in het onderwijs sinds de invoering van de meldingsplicht (juli 1999) stijgt, zoals o.a. blijkt uit de rapportage van de vertrouwensinspecteurs over het afgelopen jaar. De klachten uit het voortgezet onderwijs hadden betrekking op vermoedens van zedenmisdriven, als hinderlijk ervaren aanrakingen of ongewenst verbaal gedrag en ongewenste relaties tussen leraren en leerlingen.

In het spel *Op de bank ging het mis* lopen twee verhaallijnen door elkaar heen. Auteur Afra Jonker: "Het ene verhaal gaat over Anita en Thomas, het andere over docent Dekkers en Ivana. Anita, Thomas en Ivana zitten bij elkaar in de klas. Anita is heimelijk

verliefd op Thomas. Alleen haar vriendin Ivana weet dat. Anita kan haar ogen dan ook bijna niet geloven als Thomas haar tijdens de biologieleerles een briefje toespeelt met de vraag of zij met hem naar de bioscoop wil gaan. Na afloop gaat het echter mis: Thomas gaat te ver als ze na de film van Thomas thuis nog wat gaan drinken. De andere verhaallijn is die van biologieleraar Dekkers, die zijn handen niet van Ivana kan afhouden. Hij doet het subtiel, maar Ivana ervaart zijn gedrag als ongewenst intiem. Ze durft er echter niets over te zeggen. In beide verhalen is sprake van ongewenst intiem gedrag. Het toneelspel zoals het geschreven is, bestaat uit zes scènes - geregisseerd door de docent - en loopt negatief af. Maar omdat leerlingen in dit spel rollen kunnen overnemen, kan dit einde positief worden omgebogen."

Jonker is van mening dat het spel altijd gespeeld kan worden, ongeacht de mate waarin er sprake is van ervaringen met ongewenst intiem gedrag. Jonker: "Als een groep geen vervelende ervaring kent, kan er een preventieve werking van het toneelspel uitgaan. Al spelend kunnen leerlingen met elkaar uitwisselen hoe zij vanuit de identificatie met een personage zelf zouden reageren. Als er in een groep wèl ervaringen zijn met ongewenst intiem gedrag, wordt het toneelspel gebruikt om via de personages het onderwerp ter sprake te brengen. Via deze veilige afstand brengen leerlingen toch al spelend - en dus zeer zichtbaar - hun eigen ervaringen in."

Leren op maat

'Leren' leerlingen hier nu ook van? Volgens Jan Lap (trainer/coacher bij KPC Groep in 's-Hertogenbosch) in ieder geval over het gewone leven én op maat: "Middels educatief spel rondom bijvoorbeeld maatschappelijke thema's leren leerlingen hun eigen levenssituaties verduidelijken en kunnen ze hun eigen ervaringen en interpretaties toetsen aan en confronteren met die van anderen. Alles wat te ver ligt, wordt in het spelen op natuurlijke wijze geëlimineerd. Een bekwaam spelbegeleider zal wel altijd proberen de grenzen van wat leerlingen al weten en kunnen, zover te verruimen dat zij iets nieuws kunnen ontdekken. Voorwaarde is wel dat de spelgroep niet te groot is. Hoe groter de groep, des te meer rumoer en des te minder dialoog." Hoe moeilijk dramatiseren in de klas wellicht ook is, educatief spel levert leerlingen én docent waarschijnlijk méér op dan theoretische bespiegelingen of boekenwijsheid. Door het opnemen of afwijzen van bepaalde rollen kunnen leerlingen groeien, zich ontwikkelen en hun rolgedragingen verkennen, uitzuiveren en inoefenen. Op deze wijze ontwikkelen ze hun eigen identiteit en verkennen ze aspecten van de werkelijkheid om hen heen. Wanneer je 'leren' dus niet beperkt tot theorievorming en dikke boeken, maar daaronder ook de persoonlijke inzet aan ervaringen, intuïties, ideeën en acties verstaat, dan kan creatief, educatief spel een uitgelezen mogelijkheid zijn om 'aan den lijve' te leren.

OP DE BANK GING HET MIS

Dialogo tussen Thomas en Anita (scène 5)

Anita: Na de film gingen we naar het huis van Thomas.

Thomas: Ze vond het een leuk idee om bij mij thuis te komen.

Anita: Thomas had wijn gekocht maar dat drink ik niet.

Thomas: Ze kwam dicht tegen me aan zitten.

Anita: Hij gaf me cola en sloeg zijn arm om me heen. Ik gaf hem een zoen.

Thomas: Haar lippen raakte eerst mijn wang, toen mijn mond.

Anita: Het werd een tongzoen... Maar verder wilde ik niet. Hij wel, hij ging gewoon door, hield me heel strak vast. Ik durfde niets te zeggen...

Thomas: Ik dacht dat zij wel wilde.

Anita: Het was afschuwelijk... Had ik 'm dan niet moeten zoenen?

Thomas: Toen het voorbij was, zei ze niets meer. Maandag zie ik haar weer...

Anita: Maandag zie ik hem weer, in de klas.

OP DE BANK GING HET MIS

In de klas (scène 6)

Dekkers: Weet iemand van jullie waar Anita is?

Erik: Die ligt nog in bed bij te komen, meneer.

Ivana draait zich om naar Erik.

Ivana: Doe niet zo achterlijk man.

Dekkers: Ivana, houd jij je even rustig?

Ivana: Nee, dat doe ik niet.

Ivana staat op en wil de deur uit gaan. De leerkracht houdt haar tegen. Hij legt zijn arm om haar heen en streelt weer met zijn duim.

Dekkers: Kom na de les even bij mij langs.

Dan stapt Anita binnen. Ze ziet dat Dekkers Ivana streelt. Dekkers draait zich om en ziet Anita staan.

Dekkers: Zo Anita. Uitgeslapen?

Dekkers: Haal meteen even de diaprojector en de diadozen. Thomas, loop even mee.

Het lespakket *Op de bank ging het mis* (auteur: Afra Jonker) is een productie van BOA Videoprodukties te Amsterdam en is te bestellen bij KPC Groep, Postbus 482, 5201 AL 's-Hertogenbosch, tel. 073 - 6247247, e-mail: cp1@kpcgroep.nl, bestelnummer 2.515.08, prijs f 124,- (excl. verzendkosten). Het lespakket bestaat uit een handleiding en 22 geïllustreerde kaarten. De bijbehorende videoband (15 minuten) laat een voorbeeld zien van de manier waarop een docent het educatieve toneelspel regisseert.